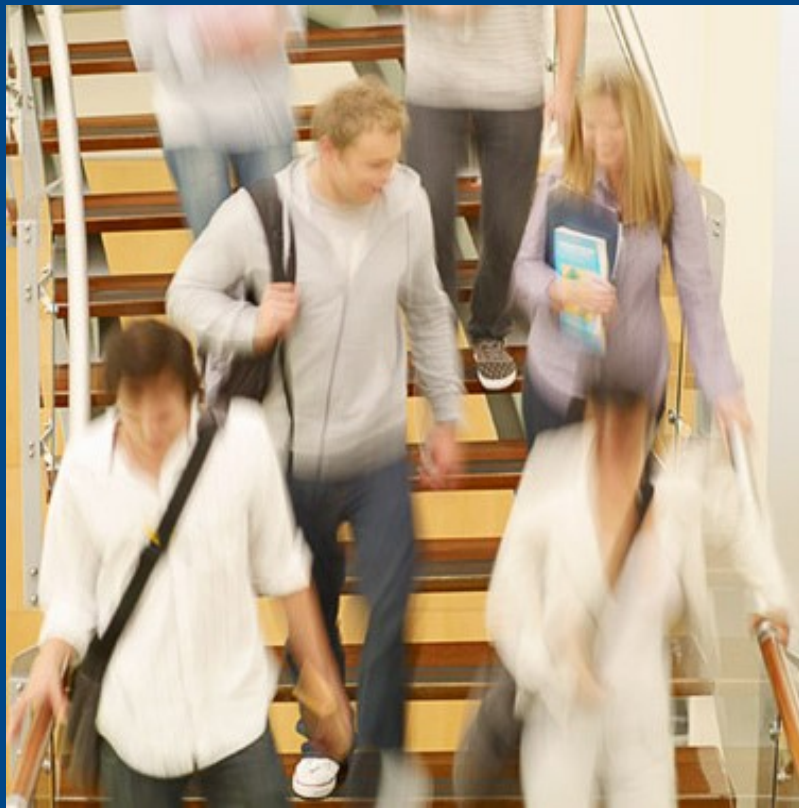


Ungdomar som använder nättdroger – vilka är de?

Empiriska analyser av skolelevers drogvanor med fokus
på nättdroger

CAN rapport 137

Håkan Leifman & Clara Henriksson



Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN)
Layout inlaga: Britta Grönlund, CAN
Layout omslag: Marika Jonson
Foto: OJO Images
URN:NBN:se:can-2013-5 (pdf)

Innehåll

Sammanfattning	4
Inledning	6
Material och metod.....	9
Om riskfaktorer	11
Resultat.....	12
Användning av andra droger.....	13
Riskfaktorer.....	18
Medeltal droger, riskfaktorer och andel med höga nivåer	22
Diskussion	24
Referenser.....	26
 Bilaga 1.....	 27

Ungdomar som använder nätdroger – vilka är de?

Empiriska analyser av skolelevs drogvanor med fokus på nätdroger

Håkan Leifman & Clara Henriksson

Sammanfattning

På senare år har ett stort antal nya psykoaktiva syntetiska droger introducerats på marknaden för rusmedel. Eftersom de ofta marknadsförs och säljs genom Internetbaserad postorderhandel benämns de vanligtvis som Nätdroger (andra beteckningar är exempelvis, RC-droger, legal highs etc).

Sedan början av 2000-talet har det svenska rättsväsendet i någon mån försökt följa utvecklingen av handeln på nätet och uppkomsten av nya preparat. Ännu saknas dock kunskap om vad som kännetecknar dem som använder dessa nätdroger. Denna studie ämnar därför besvara några av de frågor som ställs i debatten om droganvändning vad gäller användningen bland unga, såsom frågan om den minskade alkoholkonsumtionen bland unga har ersatts av användning av nya ”lagliga” nätdroger som finns lättillgängliga via nätet? Samt ifall andra droger såsom andra narkotiska preparat, alkohol eller tobak också används av de ungdomar som använder nätdroger? Även förekomsten av riskfaktorer i bredare mening (t.ex. otrygghet i skolan, skolkl, bristande familjerelation) bland dem som använt nätdroger studeras.

Analyserna har genomförts på data från CANs årliga drogvaneundersökning bland skolelever i gymnasiet år 2. Data avser åren 2012 och 2013 vilka slagits samman till ett större material bestående av drygt 8 000 ifyllda gymnasieenkäter. Vissa analyser har också genomförts på skoldata från undersökningarna i årskurs 9. Totalt har 4,2 procent av gymnasieeleverna (5,8 % av pojkarna och 2,5 % av flickorna) svarat att de använt nätdroger. I årskurs 9 har 2,6 procent av eleverna gjort det samma (3,1 % av pojkarna och 2,0 % av flickorna).

I studien jämförs resultaten för gruppen som använt nätdroger med resultaten för samtliga gymnasieelever. De jämförs också med andra användargrupper; elever som använt cannabis, elever som använt ”annan narkotika” (använt amfetamin och/eller kokain och/eller sömn-/lugnande medel utan läkarordination och/eller ecstasy och/eller heroin och/eller GHB), elever som högkonsumerar alkohol, samt elever som röker varje – eller nästan varje dag.

Resultaten av analyserna visade sammanfattningsvis på mycket stora skillnader mellan gruppen av elever som använt nätdroger jämfört med genomsnittet för landets gymnasieelever. Som exempel kan sägas att 16 procent av dem som gick i gymnasiet år 2, 2012 eller 2013, någon gång hade använt cannabis, ca en procent

hade använt amfetamin och ungefär lika många (1 %) hade använt kokain. Då enbart de som använt nättdroger studerades var motsvarande siffror: 79 procent som använt cannabis, runt 15 procent som också använt amfetamin och lika många (ca 15 %) som också använt kokain. Omkring 44 procent av de elever som provat nättdroger visade sig också vara högkonsumenter av alkohol, vilket motsvarades av 12 procent då samtliga gymnasieelever studeras. Runt 55 procent av eleverna med erfarenhet av nättdroger uppgav att de rökte cigaretter varje – eller nästan varje dag, vilket kan jämföras med 14 procent i hela gruppen av svarande gymnasieelever.

Analyserna av riskfaktorer visade tydligt att de elever som använt nättdroger är en grupp som har höga riskpoäng på riskfaktor efter riskfaktor. Exempelvis uppgav ca 38 procent att de skolkar minst 2–3 gånger i månaden och ca 23 procent att deras föräldrar tycker det är okej att de (eleverna) berusar sig på alkohol, röker hasch/marijuana eller röker cigaretter. Motsvarande andelar bland alla svarande gymnasieelever var drygt 13 respektive 8 procent.

Jämfört med de olika grupperna av elever som; använt ”annan narkotika” (än cannabis), de som använt cannabis, de som högkonsumerar alkohol och de som röker regelbundet visade sig gruppen av elever med erfarenhet av nättdroger ha allra mest gemensamt med dem som använt ”annan narkotika”.

Jämfört med användningen av droger bland samtliga gymnasieelever visade dock alla dessa drogbrukargrupper signifikant högre risknivåer och högre samlad användning beträffande samtliga substanser. Med andra ord uttryckt visade analyserna på en ansamling av riskfaktorer och användning av olika droger hos en koncentrerad grupp av elever, medan den större gruppen av elever som t.ex. inte röker regelbundet – dessutom mer sällan högkonsumerar alkohol, mer sällan har provat narkotika etc.

Resultaten i denna studie är viktiga för synen på gruppen unga som använt nättdroger, inte minst när det gäller epidemiologiska aspekter och, i slutändan, för utformning av preventivt arbete. För det första står det klart att gruppen elever med ”ren” nättdrogererfarenhet (som inte dessutom använt cannabis eller annan narkotika) är liten – klart under en procent i gymnasiet (liksom i årskurs 9). För det andra tyder dessa data på att de preparat som beskrivs som nättdroger inte är substanser för personer som saknar erfarenhet av andra droger utan snarare är preparat som används av en relativt belastad grupp av personer med erfarenheter av flera droger. En grupp som dessutom har en större ansamling av riskfaktorer än genomsnittet bland gymnasieeleverna.

Inledning

Under den senare hälften av 1960-talet ökade narkotikaanvändningen i Sverige påtagligt och man brukar ange att det var under den perioden som det moderna narkotikamissbruket etablerades i Sverige. Alltsedan dess har narkotikamissbruket betraktats som ett allvarligt samhällsproblem. Ungdomars användning av olika typer av droger är av särskilt stort intresse i den politiska och massmediala debatten såväl i Sverige som i andra länder. Många länder genomför därför undersökningar om ungdomars konsumtion av alkohol, narkotika och tobak.

CANs skolundersökningar riktar sig till riksrepresentativa urval av elever i årskurs 9 och i gymnasiet år 2. Undersökningen bland elever i årskurs 9 har pågått sedan 1971 och är därmed, vad vi vet, den längst pågående undersökningsserien i världen. Gymnasieundersökningen startade 2004. Undersökningarnas syfte är i första hand att belysa utvecklingen av drogvänor och drogvanor. I detta uppdrag ingår också att studera användning och utbredning av nya preparat på drogmarknaden.

Under åren som gått sedan 1960-talet har nya rusmedel tillkommit och andra försvunnit eller minskat i popularitet. Syntetiska preparat som länge varit etablerade som rusmedel är t.ex. amfetamin och LSD, men under 1990-talet växte utbudet av syntetiska preparat på marknaden. (En av flera bidragande orsaker till den ökande spridningen av sådana preparat var troligen Shulgin & Shulgins publicering av PHIKAL – Phenethylamines i *Have Known and Loved* (1991), där komponenter för – och effekter av olika syntetiska preparat listades).

De nya preparaten på marknaden, då ofta kallade *Designer drugs*, väckte uppmärksamhet i synnerhet med koppling till ungdomar och festande i klubbmiljö och EU började söka och rapportera om förekomsten av nya rusmedel. Ett sådant preparat som blev populärt var exempelvis ecstasy (MDMA). Enligt beslags-, kriminal- och prisstatistiken har detta medel dock blivit mer sällsynt under senare år. Flera bedömare menar att intresset för ecstasy kan ha övertagits av ”än nyare” syntetiska droger. Även data från skolundersökningar av elever i gymnasiet årskurs 2, indikerar att erfarenheter av ecstasy blivit alltmer sällsynta. År 2011 svarade en procent att de prövat ecstasy någon gång vilket kan jämföras med 3 procent år 2004 (CAN, 2012).

Parallellt med den, under 2000-talet, ökade tillgången till internet har ytterligare nya syntetiska preparat i stor utsträckning kommit att saluföras via internetbaserad postorderförsäljning. Vanligtvis används idag därför samlingsnamnet *nätdroger* på dessa preparat som ofta (initialt) inte inrymts i relevant lagstiftning. Andra beteckningar är exempelvis *RC-droger* (Research Chemicals) och *legal highs*.

Ett ökat antal psykoaktiva syntetiska droger har således introducerats som missbruksmedel under 2000-talet. Polisen, tullen och sjukvården har märkt av – och rapporterat om både användning och försäljning av dessa preparat. I och med detta har också den svenska lagstiftningen förändrats, bland annat med den så kallade förstörandelagen (2011:04) som har som syfte att ”förhindra spridning av farliga substanser som är på väg att klassificeras som narkotika eller hälsofarliga

vara”. Även klassificeringsprocessen av nya preparat har fått nya rutiner, men allt medan nya preparat introduceras är klassificeringen (liksom introduktionen av ytterligare fler preparat) en alltjämt pågående process. Begreppet nätdroger används därför nu både om substanser som ännu icke klassats – och om substanser som (numera) har klassats som narkotika eller som hälsofarlig vara och som saluförs som missbruksmedel via internet. Ofta är de idag av cannabisliknande eller centralstimulerande natur (t.ex. Spice eller liknande rökmixar respektive syntetiska katinoner som Mefedron). Ibland inkluderas även olika internetförsålda läkemedel som exempelvis Fentanyl i begreppet.

Någon klar definition av nätdroger finns således inte, vare sig av preparattyp eller legal status och det kan även vara värt att påpeka att många av dem som uppger att de använt nätdroger inte själva beställt dem via internet, utan köpt – eller fått dem av en mellanhand. Sannolikt får de som använder nätdroger tag i dessa på samma sätt som de får tag i andra droger vilket ofta är genom kompisar eller bekanta (Leifman, 2013).

I sig innebär det ökade utbudet av nätdroger en ökad tillgänglighet till narkotika (droger) vilket skulle kunna bidra till en totalt sett ökad droganvändning, framförallt bland unga. Då det inte finns någon studie som mer i detalj beskrivit användarna av nätdroger saknas dock empirisk grundad kunskap om vad som kännetecknar denna grupp – dels när det gäller drogprofil såsom användning av annan narkotika, bruk av alkohol och bruk av tobak, och dels när det gäller riskprofil i ett bredare perspektiv. Det är av vikt att veta ifall denna grupp främst kan beskrivas som en särskild, unik grupp med liten användning av andra droger och med i övrigt få riskfaktorer eller om gruppen, relativt sett, är tungt belastad med omfattande droganvändning och en ansamling av olika riskfaktorer. I det förra fallet skulle detta kunna innebära att nätdrogerna är en viktig bidragande orsak till nyrekrytering av drogbrukare bland unga, i det senare att nätdroger är ytterligare ett preparat som läggs till utbudet för redan, relativt sett, etablerade droganvändare. Om det sistnämnda är fallet torde det heller inte finnas något som särskiljer gruppen av elever som använt nätdroger från dem som använt cannabis eller annan narkotika.

Denna rapport försöker besvara dessa frågor genom att beskriva gruppen som använt nätdroger närmare. Analyserna fokuserar på jämförelser mellan denna grupp och andra grupper av unga droganvändare. Analyserna baseras på data från de två senaste årens skolundersökningar; 2012 och 2013, tillika de enda två undersökningarna med frågor om nätdroger med fokus på elever i gymnasiet år 2. Data från de två åren har slagits samman för att ge ett bättre statistiskt underlag. Då åren följer på varandra och då andelen elever som använt nätdroger var densamma 2012 som 2013 (4,2 % vardera år) låter detta sig göras utan någon snedvridande periodeffekt.

Nedan följer först ett kapitel som ger en beskrivning av material och metod, bland annat med en redogörelse för de frågor som ligger till grund för analyserna. Därefter följer resultatredovisningen som inleds med en kort beskrivning av andelen elever i årskurs 9 och gymnasiet år 2 som i CANs enkätbaserade skolundersök-

ningar, uppgett att de använt nätdroger. Därefter följer en mer detaljerad beskrivning av de gymnasieelever som använt nätdroger där gruppens övriga drogmoder studeras och jämförs med andra användargrupper: gymnasieelever som använt cannabis (hasch och/eller marijuana), elever som använt annan narkotika (än cannabis – minst ett av följande preparat: amfetamin, kokain, sömn-/ lugnande medel utan läkarordination, ecstasy, heroin, GHB), elever som är storkonsumenter av alkohol och elever som är regelbundna cigarettörkare. Efter detta följer en beskrivning av gruppen som använt nätdroger med avseende på ett urval riskfaktorer eller riskrelaterade faktorer, även här i ljuset av hur det ser ut i andra användargrupper. Rapporten avslutas med en kort diskussion och konklusion av de viktigaste resultaten.

Material och metod

På narkotikaområdet saknas av naturliga skäl information liknande den som finns på alkoholområdet vad gäller produktion och försäljning. För att få en uppfattning om vilka preparat som förekommer på marknaden och hur detta förändras över tid är man därför hänvisad till att tolka indikatorer. En viktig sådan indikator är att fråga ungdomar om deras drogvanor genom skolenkäter.

Inför 2012 års CAN-enkät genomfördes ett stort revideringsarbete som resulterade i en ny enkät där frågor om användning av nätdroger ställdes för första gången. Dessa frågor (med delfrågor) replikerades i 2013 års enkät. Frågorna har ställts både till elever i årskurs 9 och till elever i gymnasiets år 2. I denna studie har data från 2012 och 2013 års undersökningar slagits samman för att ge ett större statistiskt underlag. Detta låter sig göras då inga större skillnader, avseende de för studien aktuella variablerna, påträffats i nämnvärd bemärkelse mellan åren. Fokus ligger på analyser av gymnasieelevernas vanor eftersom drogvanor både vad gäller narkotika, alkohol och tobak är mycket mer utbredda i gymnasiet än i årskurs 9. Generellt brukar man räkna med ungefär de dubbla nivåerna av användning i gymnasiet jämfört med årskurs 9. Vissa inledande analyser genomförs emellertid också på data från årskurs 9.

Undersökningarna genomfördes som anonyma gruppenkäter i klassrummen. I 2012 års undersökning deltog sammanlagt 4 878 elever från årskurs 9 och 3 747 elever från gymnasiets år 2. År 2013 var motsvarande antal 5 113 respektive 4 328. Fördelningen mellan pojkar och flickor var i stort sett jämn. Frågorna omfattar utöver användning av nätdroger, användning av alkohol, tobak och narkotika med mera. För mer detaljerad beskrivning av undersökningens genomförande hänvisas till tidigare rapporter, t.ex. Henriksson & Leifman (2011).

Den fråga i enkäten som ställdes om användning av nätdroger lyder som följer:

36 Nuförtiden talas det om så kallade nätdroger (även kallat designerdroger, RC-droger, nya syntetiska droger). Har du använt någon sådan?

Markera med ett eller flera kryss.

- | | | | | | |
|--|---|---|-----------------------------|------------------------------|---------------------------------|
| <input type="checkbox"/> Nej | } | Var preparatet lagligt när du använde det? | | | |
| <input type="checkbox"/> Ja, Spice eller liknande rökmixar | | | <input type="checkbox"/> Ja | <input type="checkbox"/> Nej | <input type="checkbox"/> Vet ej |
| <input type="checkbox"/> Ja, Mefedron, Metedron eller liknande | | | | | |
| <input type="checkbox"/> Ja, annan nätdrog, nämligen: | | | | | |

Samtliga elever som fyllt i någon eller flera av dessa delfrågor med ja-svar definieras som elever tillhörande gruppen som använt (oavsett om de också ingår i andra konsumtionsgrupper eller ej). Dessa kommer att jämföras med följande två grupper av narkotikaerfarna gymnasieelever:

(1) *Gruppen som använt cannabis*, här definierat som dem som uppgett att de någon gång använt hasch och/eller marijuana enligt frågan nedan på denna sida. Detta oberoende av om de även använt andra droger eller ej. Det bör poängteras att dessa elever bör betraktas som elever med erfarenhet av "traditionell" och ej

syntetisk cannabis såsom spice som har ett eget svarsalternativ på frågan nedan. (Den fråga som använts för att kategorisera och analysera vilka som använt nät-droger är dock den ovan redovisade).

(2) *Gruppen som använt annan narkotika*, här definierat som de elever som fyllt i minst ett av de andra svarsalternativen nedan (dock ej spice): amfetamin, kokain, sömn-/lugnande medel utan läkarordination, ecstasy, heroin eller GHB. Ingen åtskillnad görs mellan dem som använt ett preparat och dem som använt flera.

De tre grupperna bestående av dem som använt nätdroger, dem som använt cannabis och dem som använt annan narkotika (än cannabis) är således inte ömsesidigt uteslutande – samma elev kan ingå i flera grupper. Exempelvis kan en elev som uppgett att hen provat cannabis också använt t.ex. amfetamin och därför ingå i två grupper. Som kommer framgå nedan är detta något som är vanligt förekommande.

Den fråga som ligger till grund för kategoriseringen av vilka som använt cannabis respektive ”annan narkotika” ser ut som följer:

42 Vilket eller vilka slag av narkotika har du använt?

Markera med ett eller flera kryss.

- Hasch
- Marijuana
- Spice eller liknande rökmixar
- Amfetamin
- Kokain
- Receptbelagda sömn-/lugnande medel utan läkarordination (t.ex. Rohypnol, Xanor, Atarax, Sobril, Stilnoct)
- Ecstasy
- Heroin
- GHB
- Annan typ av narkotika, nämligen:
- Vet ej

Denna fråga (fråga 42) föregås i enkäten av frågan om man någon gång använt narkotika där följande svarsalternativ kan väljas: ”Nej”, ”Ja, under de senaste 30 dagarna”, ”Ja, under de senaste 12 månaderna” eller ”Ja, för mer än 12 månader sedan”. De som svarat att de använt narkotika, oberoende av när i tiden, besvarar följdfrågan (fråga 42) om vilket eller vilka slag av narkotika man använt.

För att få en mer allmänt omfattande profil av vilka det är som använt nätdroger betraktas också alkohol- och tobaksvanor (cigaretter) i denna studie. När det gäller alkohol görs en indelning av de elever som är högkonsumenter visavi övriga. Högkonsumtion av alkohol definieras här som en konsumtion motsvarande minst 14 standardglas i veckan för pojkar och 9 standardglas för flickor, dvs. de gränsvärden som brukar användas på den vuxna befolkningen (se Socialdepartementet, 2013). Detta motsvarar ca 168 gram respektive 108 gram i veckan eller drygt 21 cl respektive knappt 14 cl ren alkohol per vecka. När det gäller rökare ligger fokus på regelbundna vanor och här klassas de elever som röker varje – eller nästan varje dag som regelbundna rökare. Mer sporadiska rökare (som svarat att de röker på

fest/ibland) och alkoholkonsumenter som inte högkonsumerar alkohol tillhör, liksom dem som varken röker eller dricker någon alkohol alls, den övriga gruppen.

Om riskfaktorer

Vissa förhållanden eller faktorer ökar risken för s.k. normbrytande beteenden såsom olika typer av droganvändning och kriminalitet medan förekomst av andra faktorer minskar risken för detsamma. Sådana faktorer brukar benämnas riskfaktorer respektive skyddsfaktorer och kan utgöras av attityder, förmågor, föreställningar, beteenden eller situationer. Riskfaktorer ökar *sannolikheten* att ett problembeteende ska förekomma. Skyddsfaktorer innebär att *sannolikheten* för problembeteenden minskar när det förekommer riskfaktorer. Förekomst av enstaka riskfaktorer innebär emellertid sällan någon påtagligt ökad risk (t.ex. Stattin, m.fl. 1997) för normbrott. Det gör däremot flera parallella riskfaktorer. Många preventionsprogram syftar därför till att försöka påverka risk- och skyddsfaktorer på flera nivåer.

Det finns mindre forskning om skyddsfaktorer än riskfaktorer. Vidare saknas en enhetlig definition av skyddsfaktorer. Ett synsätt är att riskfaktorer och skyddsfaktorer utgör ändpunkter på ett kontinuum. Exempelvis kan skolmiljön därför i vissa fall vara en uttalad riskfaktor (t.ex. kan dålig anknytning till skolan vara en riskfaktor) men i andra fall en uttalad skyddsfaktor (god anknytning). En medelmåttig anknytning blir då varken risk eller skydd. Ett annat sätt att se på skyddsfaktorer är att betrakta det som att de har en kompensations- eller bufferteffekt för högriskgrupper medan de inte har någon effekt för andra barn (Rutter, 1983).

Både risk- och skyddsfaktorer kan kopplas till individen, familjen, kamrater, skolan, närsamhället samt ytterst till samhället i stort och staten. Många riskfaktorer tenderar att samvariera. Ett exempel är att familjer med låg utbildning oftare bor i socialt utsatta bostadsområden där våld och missbruk förekommer oftare.

I denna rapport studeras ett mindre antal väl omskrivna riskfaktorer. Här görs inget anspråk på att kunna ge en fullständig bild av alla typer av attityder/förhållanden/beteenden som skulle kunna utgöra riskfaktorer för användning av nätdroger, men än dock en god fingervisning om utbredningen av ett urval riskfaktorer bland den grupp elever som använt nätdroger relativt andra grupper.

Nio riskfaktorer som definieras utifrån nio frågor i formuläret har studerats och redovisas i resultatdelen (tabellerna 4 och 5). Två av frågorna mäter olika aspekter av trivsel i skolan, två handlar om mobbning, en om utsatthet för våld. Tre frågor rör familjen/föräldrarna där en handlar om förhållandet till familjen, en annan om föräldrarnas vetskap om vilka man umgås med och en tredje om föräldrarnas attityder till att man använder alkohol/cigaretter/narkotika (berusar sig, röker cigaretter och röker hasch/marijuana). En fråga handlar om de svarande elevernas kompisars drogvanor (här mätt som andelen som svarar att de flesta vännerna dricker sig berusade, röker eller har provat narkotika). För den exakta ordalydelsen i frågorna hänvisas till tidigare rapport (Leifman, 2013). Samtliga variabler har delats in i två värden: de som uppvisar risknivåer (ex. de som ej trivs i skolan, de som mobbar, de som har vänner som röker/berusar sig/prövat narkotika) mot övriga.

Resultat

Hur eleverna svarade på frågan om nätdroger i 2012 och 2013 års undersökningar redovisas i tabell 1. Omkring 3 procent av pojkarna och 2 procent av flickorna i årskurs 9 (totalt 2,6 %) , samt 6 procent av pojkarna och 3 procent av flickorna i gymnasiets år 2 (totalt 4,2) uppgav att de någon gång har använt en nättdrog. Spice eller liknande rökmixar är den vanligaste preparatgruppen.

På följdfrågan om preparatet var lagligt när det användes svarade 15 procent av dem som använt nättdroger i årskurs 9 att preparatet var lagligt, 28 procent att det inte var lagligt, 19 procent svarade att de använt både preparat som var/varit lagliga och preparat som var olagliga och 14 procent svarade att de inte visste om preparatet varit lagligt eller ej. Resterande andel: 24 procent, besvarade inte frågan. Motsvarande andelar bland gymnasieeleverna var 37 (lagligt), 21 (olagligt), 15 ("både och"), 13 (vet ej) och 14 procent (ej svar). Mönstret var ungefär detsamma för båda könen.

Det kan här också nämnas att det är omkring 13 procent av de gymnasieelever som svarat att de använt nättdroger, som på en senare fråga om de använt narkotika svarar att de *inte* gjort det. Detta indikerar alltså att dessa – omkring var åttonde individ som använt nättdroger – inte betraktar nättdrogerna som narkotika, och i juridisk mening kan detta vara sant.

I den sista kolumnen i tabell 1 redovisas andelarna som svarat att de använt narkotika. Skulle kolumnen i stället redovisa dem som använt narkotika och/eller nättdroger skulle dessa nivåer öka – men skillnaden skulle vara marginell, då de allra flesta som använt nättdroger också använt cannabis eller annan narkotika. Bland gymnasiepojkarna skulle nivån höjas från 20,3 till 21,0 procent och bland gymnasieflickorna från 14,5 till 14,8 procent. Hur ofta elever använt både nättdroger och andra droger beskrivs närmare i följande avsnitt.

Tabell 1. Elever som använt nättdroger och elever som har köpt nättdroger via Internet. Procentuell fördelning efter kön i årskurs 9 och i gymnasiets år 2. 2012/2013.

	Ja, spice el. likn. rökmixar	Ja, mefedron el. likn.	Ja, annan nättdrog	Någon nättdrog Totalt	Använt narkotika Totalt (exkl. nättdroger)
Årskurs 9					
Pojkar (n=5 011)	2,6	0,4	0,3	3,1	7,7
Flickor (n=4 951)	1,8	0,2	0,3	2,0	6,3
Gymnasiets år 2					
Pojkar (n=3 917)	5,5	0,3	0,4	5,8	20,3
Flickor (n=4 138)	2,2	0,2	0,3	2,5	14,5

Användning av andra droger

Drygt 4 procent av samtliga gymnasieelever (pojkar och flickor sammanslaget) svarade alltså att de använt nättdroger. Detta kan sättas i relation till att det var 16 procent av gymnasieeleverna som svarade att de använt cannabis och drygt 3 procent som svarade att de använt "annan narkotika" såsom amfetamin, kokain eller annat. Bland samtliga elever återfanns också en högkonsumtion av alkohol bland 14 procent av eleverna och omkring 14 procent som svarade att de röker regelbundet (dagligen/nästan dagligen).

I detta avsnitt redovisas hur användning av flera droger förekommer i olika grupper av elever. Först kommer tre grupper av drogerfarna elever att jämföras: den första gruppen är de som använt nättdroger, den andra gruppen är de som använt cannabis och den tredje gruppen utgörs av dem som använt "annan narkotika" (än cannabis) (tabell 3). Det är här viktigt att förtydliga att grupperna inte är ömsesidigt uteslutande, utan att fallet snarare är tvärtom. Många av de gymnasieelever som ingår i dessa användargrupper har alltså använt flera typer av preparat och ingår därför i flera av grupperna¹. Därefter redovisas hur ofta användnings av flera preparat förekommer bland elever som tillhör (de överlappande) grupperna av högkonsumenter av alkohol samt av regelbundna rökare.

Bland de gymnasieelever som använt nättdroger (totalt 4,2 %) så har majoriteten; 82 procent *också* använt andra narkotikaklassade preparat (cannabis och/ eller annan narkotika).

Likadant ser mönstret ut i gruppen som använt "annan narkotika" (ex. amfetamin och/eller kokain och/eller ecstasy). Majoriteten av dessa elever; 84 procent har också använt cannabis och/eller nättdroger.

I den största av dessa tre grupper - gruppen elever som använt cannabis är mönstret dock det omvända. I denna grupp svarar 71 procent att de enbart använt cannabis (men inte nättdroger eller annan narkotika). Andelen elever som exklusivt ingår i vardera gruppen samt andelen elever totalt som ingår i respektive grupp redovisas i tabell 2.

Som framgår av tabell 2 är erfarenhet av dessa drogtyper vanligare bland pojkar än bland flickor, men mönstret av användning av en eller flera typer av preparat är oavsett kön detsamma. Så kommer också visa sig vara fallet i flera andra analyser som redovisas nedan. Därför kommer den följande resultatredovisningen inte vara uppdelad på respektive kön.

¹ Phi-koefficienten redovisar sambandet från 0 (inget samband) till 1 (perfekt samband). Phi-koefficienten mellan elever som använt nättdroger och elever som använt cannabis är 0,34 och mellan gruppen som använt nättdroger och dem som använt annan narkotika 0,39. Mellan grupperna: elever som använt cannabis och elever som använt annan narkotika är phi-koefficienten 0,32. Sambanden är statistiskt säkraställda.

Tabell 2. Elever som använt nättdroger, cannabis och ”annan narkotika”. Procentuell fördelning efter kön. Gymnasiets år 2. 2012/2013.

	Pojkar n=3 917	Flickor n=4 138	Totalt n=8 055
Narkotikaanvändning, totalt (nättdroger inkluderas ej)	20,3	14,5	17,5
Cannabis, totalt	18,7	13,1	16,0
Endast cannabis	12,8	9,9	11,4
Cannabis och annan narkotika/nättdroger	5,9	3,2	4,6
Annan narkotika, totalt	3,9	2,8	3,4
Endast annan narkotika	0,7	0,4	0,5
Annan narkotika och cannabis/nättdroger	3,2	2,4	2,9
Nättdroger, droger	5,8	2,5	4,2
Endast nättdroger	1,0	0,5	0,7
Nättdroger och cannabis/annan narkotika	4,8	2,0	3,5

Majoriteten av de gymnasieelever som använt nättdroger har alltså även använt andra narkotiska preparat. I tabell 3 presenteras mer i detalj vilka narkotiska preparat som använts. I denna tabell redovisas också hur stor andel ur respektive grupp som också klassas som högkonsumenter av alkohol. Vidare redovisas här även hur många av dessa elever som dessutom röker regelbundet.

I tabellens första kolumn redovisas hur dessa nivåer av användning ser ut bland samtliga gymnasieelever (inkl. elever som använt nättdroger, cannabis och annan narkotika, högkonsumenter av alkohol och regelbundna rökare). Gruppen elever som använt nättdroger jämförs därefter med den (överlappande) gruppen elever som använt cannabis och med den (överlappande) gruppen elever som använt annan narkotika än cannabis.

Det var alltså 16 procent av samtliga gymnasieelever som använt cannabis och andelen gymnasieelever som svarade att de använt olika typer av annan narkotika – amfetamin, kokain m.m. – uppgick såsom det i regel gör till mellan ca 0,5 till 1 % (som tidigare visat var det sammanlagt drygt 3 % som använt ”annan narkotika”). Som framgår av tabell 4 är nivåerna dock betydligt högre i den grupp elever som använt nättdroger. Bland dem som använt nättdroger svarade nästan fyra av fem (78,6 %) att de också använt cannabis. Näst intill var sjunde (15 %) av dessa elever uppgav att de också använt amfetamin och en lika stor andel hade använt kokain. Nitton procent svarade att de använt sömn-/ lugnande medel och 17 procent hade provat ecstasy. Om kring var 20:e (5 %) elev som använt nättdroger uppgav också att de använt heroin respektive GHB.

Omkring 44 procent av eleverna som använt nättdroger klassificerades dessutom som högkonsumenter av alkohol och knappt 55 procent som regelbundna rökare. Dessa andelar är inte bara tydligt högre än genomsnittet bland gymnasieeleverna,

de är också signifikant högre än motsvarande andelar bland de elever som använt cannabis. Allra högst i jämförelserna ligger dock den grupp elever som använt annan narkotika än cannabis. De ligger av naturliga skäl högst i jämförelser av användning av samtliga preparat av typen ”annan narkotika”, men även beträffande den övriga droganvändningen är denna grupps nivåer de högsta som uppmätts i jämförelsen (andel högkonsumenter av alkohol, andel som använt cannabis och andel regelbundna rökare).

Av tabellen framgår också att nivåerna sjunker i gruppen av elever som använt cannabis om de som också använt nättdroger utesluts. Detsamma gäller för gruppen elever som använt ”annan narkotika”. Detta tyder på att de elever som både använt nättdroger och cannabis eller annan narkotika har ett än mer utbrett bruk än de personer som använt cannabis – och de som använt ”annan narkotika” men inte använt nättdroger.

Det bör dock i detta sammanhang betonas att gruppen av elever som använt ”annan narkotika” definitionsmässigt består av dem som, uppgett minst ett ja-svar på någon av de ovan nämnda sex narkotikapreparaten varför jämförelsen ovan inte blir optimal. Ser man på samtliga enskilda preparat som använts i denna grupp blir andelarna såsom redovisas i tabell 7 i bilaga 1.

Så här långt kan således konstateras att flertalet av de gymnasieelever som använt nättdroger också använt andra narkotikapreparat, framförallt cannabis. När det gäller gruppens användning av exempelvis amfetamin, kokain och ecstasy är också detta bruk att betrakta som utbrett – och signifikant mer förekommande än bland gymnasieelever i stort och bland dem som använt cannabis, men inte så utbrett som i gruppen elever som använt ”annan narkotika”.

Här har också konstaterats att alkoholkonsumtionen är kraftigt utbredd bland dem som provat nättdroger. Jämfört med de drygt 12 procent som klassas som högkonsumenter av alkohol då samtliga elever studeras, så uppgår motsvarande andel bland dem som provat någon nättdrog till 44 procent. Och jämfört med de knappt 14 procent som röker regelbundet (dagligen/nästan dagligen) är andelen regelbundna rökare nästan 55 procent bland dem som använt nättdroger. Detta visar att den minskade alkoholkonsumtionen bland gymnasieelever i stort inte är en effekt att elever använder nättdroger i stället. Andelen elever som inte druckit alkohol över huvud taget de senaste 12 månaderna men använt nättdroger är 0,4 procent.

I de sista kolumnerna i tabell 3 redovisas hur ofta elever som är högkonsumenter av alkohol samt elever som röker dagligen eller nästan dagligen också använt andra droger. Även då dessa grupper studeras uppmäts klart högre nivåer av narkotikaerfarenheter än bland gymnasieelever i stort (jfr med första kolumnen). Men nivåerna är signifikant lägre än bland dem som använt nättdroger och dessa grupper ligger istället på ungefär samma nivåer som bland dem som använt cannabis.

Jämfört med hur den allmänna droganvändningen ser ut bland elever i gymnasiets år 2, är användningen av de preparat som här studerats alltså klart mer utbredd bland elever som använt nättdroger. Denna grupp av elever kan således beskrivas som en grupp multianvändare av droger. Även jämfört med dem som använt cannabis så var erfarenhet av många olika preparat vanligare bland dem som använt

nättdroger. Framförallt var andelen elever som också högkonsumerar alkohol mycket större bland dem som använt nättdroger. Gruppen elever som använt "annan narkotika" låg dock allra högst i dessa jämförelser men skillnaderna mot de nivåer som uppmättes bland dem som använt nättdroger, var relativt små när det gällde rökning och heller inte påfallande stora beträffande andelen högkonsumenter av alkohol.

Tabell 3. Andel elever som använt olika narkotikapreparat, som högkonsumerar alkohol och som röker regelbundet bland (1) samtliga elever och bland elever som (2) använt nättdroger, (3) använt cannabis, (4) använt annan narkotika, (5) högkonsumerar alkohol samt (6) röker regelbundet. Gymnasiets år 2. 2012/2013. Tabellen skall läsas kolumnvis.

	(1)	(2)	(3)		(4)		(5)	(6)
	Samtliga elever	Elever som använt nättdroger	Elever som använt cannabis	Elever som använt cannabis	Elever som använt "annan narkotika"	Elever som använt "annan narkotika"	Elever som högkonsumerar alkohol	Elever som röker regelbundet
	n=8 079	n=339	n=1 285	n=1 014	n=283	n=154	n=1 026	n=1 145
Har (också) använt								
Cannabis	16,0	78,6	–	–	79,4	70,0	39,9	46,7
Amfetamin	1,1	15,1	5,6	2,5	32,3	25,2	4,6	5,1
Kokain	1,3	15,0	6,5	3,6	36,7	34,0	6,1	5,8
Sömn-/lugn. medel ^{a)}	1,6	19,1	8,2	4,3	45,8	40,8	6,6	7,0
Ecstasy	1,2	17,1	6,2	2,5	36,9	29,0	6,1	5,3
Heroin	0,4	4,5	1,4	0,7	10,4	9,6	1,1	1,5
GHB	0,3	5,4	1,5	0,6	10,0	6,1	1,8	1,6
Högkonsument av alkohol	12,4	44,2	30,9	26,3	52,3	41,9	–	37,9
Röker cigaretter varje/nästan varje dag	13,8	54,7	40,3	35,5	59,4	76,6	42,1	–

a) Receptbelagda, utan läkarordination.

Riskfaktorer

I flertalet studier har riskfaktorer för olika normbrytande beteenden (såsom olika typer av drogbruk) kartlagts. I detta avsnitt redovisas förekomsten av nio kända riskfaktorer bland de olika användargrupperna som studeras i rapporten samt bland gymnasieelever i stort. De nio frågor som utgör dessa riskfaktorer framgår av tabell 4. Samtliga variabler har delats in i två värden: de som uppvisar risknivåer (ex. de som inte trivs i skolan, de som mobbar, de som har vänner som röker/berusar sig/prövat narkotika) mot övriga.

Det bör upprepas att denna studie inte utger sig för att redovisa en fullständig riskprofil för den grupp elever som kan tänkas prova nättdroger. Snarare är syftet att teckna en övergripande bild av hur de elever som har erfarenhet av nättdroger svarar på ett urval variabler visavi andra grupper. Frågan är om de som använt nättdroger avviker mot – eller liknar andra användar-/icke-användargrupper? Det bör här också understrykas att de samband som redovisas inte är några kausalsamband. Analyserna skiljer med andra ord inte på orsak och verkan, dvs. att X ger Y. Det är fullt möjligt med kopplingar/samband åt både hållen: otrivsel i skolan och omfattande skolk kan bidra till ökad benägenhet att testa narkotika men testandet av narkotika kan också bidra till att man oftare skolkar och till att man inte trivs i skolan. Båda hänger ihop. Här är syftet inte att fastställa sådana kausala samband utan att undersöka förekomst och se om skilda eller likartade *mönster* finns mellan olika användargrupper.

För samtliga nio riskfaktorer som här studerats avviker de som använt nättdroger kraftigt från gruppen av gymnasieelever i stort. Ett exempel som kan illustrera detta är att 13 procent av samtliga gymnasieelever som deltagit i undersökningen uppgav att de skolkar ofta (minst 2–3 gånger i månaden) medan motsvarande andel bland nättdrogsanvändarna var 40 procent.

Här bör också klargöras att till gruppen *alla elever* ingår samtliga elever dvs. även de som använt nättdroger, narkotika, de som högkonsumerar alkohol och de som röker regelbundet. Skulle dessa tas bort ur denna grupp blir skillnaderna mellan dem som använt respektive drog och dem som inte gjort det naturligtvis ännu något större.

Tabell 4 ger vid handen att de som använt nättdroger på de flesta variabler ligger något sämre till än de elever som använt cannabis. Högst risknivåer uppvisar emellertid de som använt ”annan narkotika” men skillnaden mellan dessa elever och dem som använt nättdroger är relativt små. I tabell 5 jämförs gruppen som använt nättdroger vidare med dem som högkonsumerar alkohol och med dem som röker regelbundet. Utbredningen av riskfaktorer är större bland dem som provat nättdroger än bland båda dessa grupper.

Av dessa analyser kan vi dra ytterligare en slutsats, nämligen att de som använt nättdroger är en riskgrupp, inte bara med avseende på narkotika- och annan drog-användning utan också när det gäller andra riskfaktorer. Detta är inte vilka elever som helst. Närmast i profil ligger de den grupp som använt ”annan narkotika” (såsom använt amfetamin, ecstasy, kokain m.m.).

För att vidare studera om gruppen elever som använt nätdroger går att betrakta som tillhörande den grupp som använder olika narkotiska preparat genomfördes olika s.k. multivariata analyser där de olika riskfaktorerna var för sig sattes som beroendevariabel och de olika droggrupperna som oberoende. Även högkonsumerter av alkohol och regelbundna rökvanor inkluderas i dessa analyser. Det visade sig genomgående att det initiala sambandet (effektmaßtet) mellan nätdroger och riskfaktorsvariabel (t.ex. otrivsel i skolan) var relativt starka men försvagades betänkligt de två övriga narkotikavariablerna (grupperna: använt cannabis [ja/nej], använt annan narkotika [ja/nej]), inkluderades i analysen. Särskilt tydligt var detta när variabeln *använt annan narkotika* inkluderades. I flertalet fall försvagades sambandet (effekten) så pass mycket mellan nätdroger och de enskilda riskfaktorerna att måtten inte längre gick att statistiskt säkerställa. Det initiala förklaringsvärdet av att ha använt nätdroger försvinner således då dessa två andra narkotikavariabler inkluderades och det är snarare erfarenhet av nätdroger/cannabis/"annan narkotika" som sammanfaller vid förekomst av riskfaktorer.

Detta bekräftar bilden av dem som använt nätdroger som del av gruppen elever som tenderar använda narkotika över huvud taget. Inget utmärker denna grupp jämfört med dem som använt narkotika och i synnerhet liknar de som använt nätdroger den grupp som använt "annan narkotika" (t.ex. amfetamin, kokain, ecstasy). I båda dessa grupper använder den stora majoriteten (drygt 80 %) flera narkotikapreparat och omkring hälften av dessa elever högkonsumerar alkohol och röker i stort sett dagligen.

Tabell 4. Förekomst av riskfaktorer. Procentuell fördelning efter kön bland samtliga elever och bland elever som använt nättdroger, cannabis samt ”annan narkotika”. Gymnasiets år 2. 2012/2013.

	Samtliga elever n=8 055		Elever som använt nättdroger n=339		Elever som använt cannabis n=1 285		Elever som använt ”annan narkotika” n=283	
	Pojkar n=3 917	Flickor n=4 138	Pojkar n=231	Flickor n=108	Pojkar n=738	Flickor n=547	Pojkar n=153	Flickor n=130
	Trivs inte bra i skolan	11,5	13,6	20,6	26,2	16,0	20,1	31,8
Skolkar ofta	12,7	13,7	35,1	44,9	26,8	32,9	36,4	44,4
Mobbas	7,5	9,2	8,2	12,7	6,8	12,0	10,4	13,0
Mobbar andra	12,2	5,6	25,4	18,8	18,9	9,1	29,9	16,9
Uppsökt sjuksyster eller likn. för att någon slagit dig	5,9	2,6	15,8	12,9	11,4	6,9	19,4	18,7
Inte nöjd med förhållandet till sin familj	10,8	13,0	18,5	27,8	18,4	18,7	31,2	26,1
Föräldrarna vet inte vilka kompisar man umgås med	15,0	7,8	16,5	11,2	16,9	10,4	26,3	16,6
Flesta vänner röker och/eller dricker sig berusade och/eller har provat narkotika	53,0	57,0	79,0	83,9	78,4	85,8	77,7	88,4
Det är OK för mina föräldrar att jag röker cigaretter och/eller dricker mig berusad och/eller röker cannabis	10,0	5,2	23,7	21,6	16,7	11,1	27,8	22,1

Tabell 5. Förekomst av riskfaktorer. Procentuell fördelning efter kön bland elever som använt nättdroger, är högkonsumenter av alkohol och regelbundna rökare. Gymnasiets år 2. 2012/2013.

	Använt nättdroger n=339		Högkonsument av alkohol n=1 026		Rökning varje dag/ nästan varje dag n=1 141	
	Pojkar n=231	Flickor n=108	Pojkar n=482	Flickor n=544	Pojkar n=466	Flickor n=675
Trivs inte bra i skolan	20,6	26,2	16,6	18,8	17,7	19,8
Skolkar ofta (minst 2–3 ggr /månad)	35,1	44,9	28,7	26,4	29,3	30,4
Mobbas	8,2	12,7	7,9	8,4	9,6	11,2
Mobbar andra	25,4	18,8	24,2	12,4	19,9	9,9
Uppsökt sjuksyster eller likn. för att någon slagit dig	15,8	12,9	15,2	5,8	13,9	5,7
Inte nöjd med förhållandet till sin familj	18,5	27,8	19,0	13,8	16,5	16,5
Föräldrarna vet inte vilka kompisar man umgås med	16,5	11,2	15,0	7,9	18,5	8,4
Flesta vänner röker och/eller dricker sig berusade och/eller har provat narkotika	79,0	83,9	79,7	86,8	77,6	86,0
Det är OK föräldrarna att jag röker och/eller dricker mig berusad och/eller röker cannabis	23,7	21,6	23,6	15,4	23,8	15,3

Medeltal droger, riskfaktorer och andel med höga nivåer

De data som analyserats i denna studie visar att såväl elever som använt nätdroger som elever med erfarenhet av andra droger ofta kan beskrivas som elever med ett blandbruk av droger. Förekomsten av de olika riskfaktorerna är avsevärt mer utbredd i dessa grupper jämfört med utbredningen i hela urvalet av gymnasieelever. De två grupperna av elever med erfarenhet av nätdroger respektive elever med erfarenhet av annan narkotika än cannabis uppvisar det mest omfattande blandbruket och även högst nivåer av förekomst av riskfaktorer. Hur koncentrerat detta är i de olika droggrupperna kommer beskrivas närmare i detta avsnitt där omfattning av drogkombinationer och koncentration av riskfaktorer redovisas.

Den bild som tecknats ovan förstärks av dessa analyser. De elever som använt nätdroger och de som använt ”annan narkotika” har även den största ansamlingen av flera olika riskfaktorer och högst nivåer av individer med erfarenhet av flera substanser. Som framgår av tabell 6 har de elever som använt nätdroger i genomsnitt använt 2,54 olika narkotiska preparat (av totalt 8 möjliga) och andelen bland dessa elever som använt minst fyra preparat uppgår till 20 procent. Motsvarande siffror bland dem som använt ”annan narkotika” är 2,97 respektive 30 procent. Inga andra grupper kommer i närheten av dessa nivåer. När det gäller samtliga svarande gymnasieelever är medelvärdet för att använda narkotiska preparat 0,26 och andelen elever som använt minst fyra olika preparat: en procent.

I tabellen redovisas också hur stor andel av vardera grupp som högkonsumerar alkohol och/eller röker regelbundet samt hur ofta flera olika riskfaktorer förekommer i varje grupp. Det genomsnittliga antalet riskfaktorer är 2,58 bland dem som använt nätdroger och 2,89 bland dem som använt ”annan narkotika” (av max 9 faktorer/9 poäng). Bland de elever som använt cannabis är genomsnittet 2,00 riskfaktorer, bland dem som är högkonsumenter av alkohol: 2,03 och bland dem som är regelbundna rökare: 2,06. Bland samtliga gymnasieelever är genomsnittet förekomst av 1,28 riskfaktorer.

Tabell 6. Utredning av användning av narkotikapreparat, högkonsumtion av alkohol, rökning (varje dag/nästan varje dag) samt av riskfaktorer i olika droggrupper. Gymnasiets år 2. 2012/2013.

	Samtliga elever n=8 055	Elever som använt nättdroger n=339	Elever som använt cannabis n=1 285	Elever som använt "annan narkotika" n=283	Elever som högkonsumerar alkohol n=1 026	Elever som röker regelbundet n=1 141
Använt olika narkotikapreparat (0–8 p)						
Medelpoäng	0,26	2,54	1,50	2,97	0,81	0,90
Andel med 4 preparat eller mer	1 %	20 %	6 %	30 %	5 %	5 %
Högkonsument av alkohol och/eller regelbunden rökare (0–2 p)						
Medelpoäng	0,26	0,98	0,71	1,11	1,42 ^{a)}	1,38 ^{a)}
Andel med hög alkoholkonsumtion <u>och</u> regelbundna rökvanor	5 %	30 %	18 %	36 %	42 % ^{a)}	38 % ^{a)}
Andel med både hög alkoholkonsumtion <u>och/eller</u> regelbundna rökvanor	21 %	68 %	53 %	75 %	– ^{a)}	– ^{a)}
Droganvändning totalt: använt olika narkotikapreparat, högkonsument av alkohol, regelbundna rökvanor (0–10 p)						
Medelpoäng	0,52	3,53	2,21	4,08	2,23	2,27
Andel med 5 preparat eller mer (inkl. alkohol, cigaretter)	1 %	26 %	8 %	39 %	8 %	8 %
Risikfaktorer (0–9 p)						
Medelpoäng	1,28	2,38	2,00	2,89	2,03	2,06
Andel med minst 5 riskfaktorer	2 %	10 %	5 %	15 %	5 %	4 %

a) Eftersom ett av två kriterier är uppfyllt för båda dessa grupper (högkonsument av alkohol och röker varje dag/nästan varje dag) blir medelvärdet högst (som lägst 1,0) och alla uppfyller kriteriet för och/eller.

Diskussion

Syftet med denna studie har varit att närmare studera den grupp av ungdomar som har erfarenhet av nätdroger. De grundläggande frågorna som ställdes handlade om ifall andra problembeteenden också är vanligt förekommande bland dessa personer eller ej; ifall det är vanligt att de också använt narkotika av olika slag, om de har en hög konsumtion av alkohol (eller konsumtion av alkohol över huvud taget) eller om de röker regelbundet? Ytterligare efterfrågades hur ofta olika, från tidigare kända, riskfaktorer förekommer bland dessa elever? Denna typ av analyser kan inte göras meningsfullt om inte siffrorna jämförs med andra grupper. I detta fall jämfördes gruppen som använt nätdroger med två andra grupper elever med erfarenhet av narkotika (elever som använt cannabis och elever som använt annan narkotika). Gruppen jämfördes också med de elever som högkonsumerar alkohol, med dem som röker varje/nästan varje dag, samt mot hela gruppen av svarande gymnasieelever.

Utifrån dessa data är svaret på frågan om den minskade alkoholkonsumtionen bland unga beror på att alkoholkonsumtionen ersatts med användning av nya ”lagliga” nätdroger, nej. Bland de gymnasieelever som inte druckit alkohol alls under de senaste 12 månaderna svarade 0,4 procent att de använt nätdroger. I årskurs 9 var motsvarande andel 0,7 procent. I gymnasiets år 2 har alkoholkonsumtionen sjunkit mångfaldigt mycket mer än så och användning av alkohol har således inte ersatts med användning av nätdroger.

Analyserna visade genomgående på mycket stora skillnader mellan de elever som svarat att de använt nätdroger jämfört med hur det ser ut bland gymnasieelever i stort. Exempelvis svarade 16 procent av samtliga elever att de använt cannabis, ca en procent hade använt amfetamin och en ungefär lika stor andel (1 %) hade använt kokain. Motsvarande andelar bland dem som använt nätdroger var 79 procent (cannabis) och ca 15 procent (både gällande amfetamin och kokain). Analyserna av riskfaktorer gav tydligt vid handen att de som använt nätdroger är en grupp som uppnår höga riskpoäng på riskfaktor efter riskfaktor. Exempelvis uppgav ca 38 procent att de skolkar minst 2–3 gånger i månaden och ca 23 procent att föräldrarna tycker det är okej att man berusar sig på alkohol, röker hasch/marijuana eller röker cigaretter. Motsvarande andelar bland alla svarande gymnasieelever var drygt 13 respektive 8 procent. Jämfört med de olika grupperna av elever som; använt ”annan narkotika”, använt cannabis, dem som högkonsumerar alkohol och dem som röker regelbundet, visade sig gruppen som använt nätdroger ha allra mest gemensamt med dem som använt ”annan narkotika”.

Samtliga dessa grupper uppvisade dock signifikant högre risknivåer och högre samlad användning av samtliga substanser än de nivåer som uppmättes i den totala gruppen av gymnasieelever. Med andra ord uttryckt visade analyserna på en ansamling av riskfaktorer och användning av olika droger hos en koncentrerad grupp av elever, medan den större gruppen av elever som t.ex. inte röker regelbundet – också mer sällan återfinns bland dem som högkonsumerar alkohol, har provat narkotika etc.

Dessa resultat är viktiga för synen på dem som har erfarenhet av nätdroger, inte minst när det gäller epidemiologiska aspekter och i slutändan för utformning av preventivt arbete. Det står klart att gruppen elever som provat nätdroger men inte cannabis eller annan narkotika är mycket liten – klart under en procent både i gymnasiet och i årskurs 9.

Nätdroger tycks således inte vara drogs substanser för oerfarna droganvändare utan snarare ytterligare preparat i raden av flera droger, för en grupp jämförelsevis etablerade droganvändare. Mönstret är detsamma bland de elever som går i årskurs 9 som provat nätdroger och det tycks, inte minst därav, rimligt att anta att de mer förekommande drogerna: alkohol, tobak och cannabis, oftare provas innan nätdrogerna.

I det här sammanhanget kan det också vara värt att påminna sig om att även om många föräldrar i Sverige har en restriktiv attityd till alkoholkonsumtion hos sina barn, växer många ungdomar upp i hem där alkohol konsumeras. Medan alkoholkonsumtionen har en lång tradition i Sverige, används i många sociala sammanhang och fortfarande har ett starkt symbolvärde för inträdande i vuxenvärlden, så har nätdroger långt ifrån samma status i samhället.

Mönstret av annan droganvändning och förekomst av riskfaktorer bland elever i årskurs 9 som provat nätdroger är alltså detsamma som bland dem som går i gymnasiet år 2. Även i årskurs 9 är det enbart en minoritet av dem som använt nätdroger som är "ren" och alltså inte också använt cannabis eller annan narkotika. Sett i hela urvalet av niondeklassare utgör dessa, liksom i 0,7 procent av eleverna eller 0,55 procent om också högkonsumtion av alkohol utesluts för att betraktas som "ren".

Resultaten från denna studie visar att det finns risker med att i det preventiva arbetet ha en alltför ensidig fokusering på just nätdroger, då nätdroger snarare synes vara substanser som används i raden av flera rusmedel av en relativt belastad grupp ungdomar med stor förekomst av många riskfaktorer. Ett ensidigt fokus tar resurser i anspråk och kan inte påverka narkotikaomfattningen mer än nämnvärt. En större potentiell framgångsfaktor torde snarare vara att arbeta generellt förebyggande mot all typ av drogkonsumtion.

Referenser

CAN (2012). *Drogutvecklingen i Sverige*. Rapport nr. 130. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Henriksson C & Leifman H (2011). *Skolelevers drogvanor 2011*. Rapport nr. 129. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Leifman H (2013). *Skolelevers drogvanor 2012*. Rapport nr. 133. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Rutter M (1983). *Statistical and personal interactions: Facets and perspectives*. I: Magnusson D & Allen V (Eds.). *Human Development: An Interactional Perspective* (pp. 295–319). New York: Academy Press Inc.

Stattin H, Romelsjö A & Stenbacka M (1997). *Personal resources as modifiers of the risk for future criminality*. *Brit. J. Criminol.* 37, 198–223.

Sundell K & Forster M (2005). En grund för att växa. Forskning om att förebygga beteendeproblem hos barn. I: *Gränslös utmaning (SOU 2005: 25)* (Bilaga 8). ss 455–524. Socialdepartementet, Stockholm 2005.

El-Khouri B, Sundell K & Strandberg A (2005). *Risikfaktorer för normbrytande beteenden. Skillnader mellan flickor och pojkar i tonåren*. FoU-rapport 2005:17. ISSN:1404–3351.

Bilaga 1

Tabell 7. Användning av (ytterligare) olika narkotikapreparat bland elever som använt "annan narkotika" (för definition, se kapitlet *Material och metod*). Procentuell fördelning i gymnasiet år 2. 2012/2013. Tabellen skall läsas kolumnvis.

Elever som använt "annan narkotika"						
	Amfetamin	Kokain	Sömn-/lugnande medel ^{a)}	Ecstasy	Heroin	GHB
Har också använt						
Cannabis	82,3	83,2	84,8	78,6	62,8	71,9
Amfetamin	–	41,6	31,5	36,0	40,0	33,5
Kokain	47,3	–	26,5	42,0	60,1	48,2
Sömn-/lugnande medel ^{a)}	44,7	33,0	–	26,6	33,4	34,1
Ecstasy	41,1	42,3	21,5	–	34,6	60,9
Heroin	12,9	17,1	7,6	9,8	–	25,2
GHB	10,3	13,1	7,4	16,4	24,1	–

a) Receptbelagda utan läkarordination.

Då gruppen elever som använt "annan narkotika" studeras uppdelat på vart och ett av de enskilda preparaten blir andelarna såsom redovisas i tabell 7. Av dem som använt amfetamin svarade exempelvis 82 procent att de också använt cannabis och 47 procent att de använt kokain. På motsvarande sätt svarade drygt 82 procent av dem som använt kokain att de också använt cannabis och 42 procent att de använt amfetamin. På det stora hela är det höga andelar som redovisas i tabellen och det rör sig således om en grupp av multianvändare. Den grupp som här avviker och uppvisar lägre nivåer på i stort sett samtliga preparat, undantaget cannabis, är den grupp elever som använt sömnmedel eller lugnande medel. Flertalet av de nivåer som redovisas i tabellen ligger något högre än motsvarande uppgifter bland dem som använt nättdroger (tabell 3). Men som ovan nämnt sjunker dessa höga andelar något om de som använt nättdroger exkluderas ur dessa grupper.



Box 70412, 107 25 Stockholm
www.can.se, can@can.se, 08-412 46 00
Organisationsnummer 802000-5461